

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.6

УДК 323.2:316.485.6(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9579-9764>**Пачос Ю. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса**e-mail: ju.pachos@donnu.edu.ua

СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті здійснено аналіз специфіки політичної участі українців в умовах невизначеності, зумовленої воєнним станом, обмеженням проведення виборів та неможливістю реалізації традиційних конвенційних форм впливу громадян на владу. Систематизовано теоретичні підходи до розуміння політичної участі, простежено еволюцію її трактування – від класичного визначення через сприйняття як інструменту громадської активності до розуміння як широкого спектру практик, що трансформуються під впливом цифровізації. Узагальнено класифікацію форм політичної участі за трьома групами: конвенційні (вибори, петиції, членство в партіях, громадські слухання), неконвенційні або протестні (страйки, мітинги, громадянська непокора, радикальні форми) та цифрові (електронне голосування, е-петиції, онлайн-обговорення). Проаналізовано динаміку протестного потенціалу українського суспільства від Революції Гідності 2013 – 2014 рр. до повномасштабного вторгнення, зокрема виявлено нелінійний характер цієї динаміки: фазу латентного накопичення критичного потенціалу у 2022 – 2023 рр. та фазу його реалізації у конкретних протестних акціях 2025 – 2026 рр. (проти закону №12414 щодо антикорупційних органів та на підтримку колишнього міністра оборони). Встановлено, що спільним тригером обох акцій стало не питання війни чи територіальних поступок, а несприйняття непрозорості та недостатньої підзвітності влади. Визначено особливості сучасної протестної мобілізації: використання соціальних мереж, символічної візуальної комунікації (картонки з гаслами) та провідну роль молоді й ветеранської спільноти. Обґрунтовано висновок, що обмеження конвенційних форм участі в умовах воєнного стану призводить до зростання ролі неконвенційних форм, інтегрованих із цифровими каналами мобілізації, а протест починає виконувати функцію механізму контролю за владою за відсутності виборів.

Ключові слова: політична участь, протестний потенціал, воєнний стан, протест, конвенційні форми, неконвенційні форми, підзвітність влади, невизначеність, громадянська освіта.

Pachos Iuliia, Vasyl' Stus Donetsk National Universitye-mail: ju.pachos@donnu.edu.ua

SPECIFICS OF UKRAINIANS' POLITICAL PARTICIPATION UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY

The article provides an analysis of the specific features of Ukrainians' political participation under conditions of uncertainty caused by martial law, restrictions on holding elections, and the impossibility of implementing traditional conventional forms of citizens' influence on the authorities. Theoretical approaches to understanding political participation are systematized, and the evolution of its interpretation is traced — from the classical definition through its perception as an instrument of civic activity to its understanding as a broad spectrum of practices transformed under the influence of digitalization. A generalized classification of forms of political participation is presented across three groups: conventional (elections, petitions, party membership, public hearings), non-conventional or protest forms (strikes, rallies, civil disobedience, radical forms), and digital forms (electronic voting, e-petitions, online discussions). The dynamics of the protest potential of Ukrainian society from the Revolution of Dignity in 2013–2014 to the full-scale invasion are analyzed, revealing the non-linear nature of this dynamic: a phase of latent accumulation of critical potential in 2022–2023 and a phase of its realization in specific protest actions in 2025–2026 (against draft law No. 12414 concerning anti-corruption bodies and in support of the former Minister of Defense). It is established

that the common trigger for both actions was not the issue of the war or territorial concessions, but rejection of the lack of transparency and insufficient accountability of the authorities. The features of contemporary protest mobilization are identified: the use of social networks, symbolic visual communication (protest placards), and the leading role of youth and the veteran community. It is concluded that restrictions on conventional forms of participation under martial law led to a growing role of non-conventional forms integrated with digital mobilization channels, with protest beginning to function as a mechanism of control over the authorities in the absence of elections.

Keywords: *political participation, protest potential, martial law, protest, conventional forms, non-conventional forms, accountability of authorities, uncertainty, civic education.*

Постановка проблеми. За складних соціально-політичних умов в Україні громадяни продовжують бути активними учасниками політичного життя. Традиційно діючи протестно у кризових для держави періодах громадяни долучаються до політичних процесів у відповідь на непрозорі рішення влади, погану комунікацію або її відсутність та як прояв підтримки політичних діячів. Умови невизначеності у нашому випадку – це воєнний стан, обстріли тилкових міст, які важко передбачити, масовий рух населення (всередині країни та за кордон), неможливість проведення виборів. Це ті умови, за яких політична участь громадян обмежена законом про воєнний стан. Однак українці демонструють бажання навіть попри обмеження воєнного стану впливати на прийняття політичних рішень, долучатися до політичних процесів на локальному та національному рівнях, а також нагадувати владі про важливість дотримання принципів підзвітності і прозорості у прийнятті рішень навіть попри тимчасову відсутність такого механізм зміни влади як вибори.

Мета роботи. Ця стаття є спробою проаналізувати специфіку політичної участі українців, систематизувати та визначити її форми під час війни та за умов невизначеності, прослідкувати історичний аспект формування особливостей політичної участі українців.

Виклад основного матеріалу. Політична участь як поняття та явище еволюціонувало протягом кількох століть з появою політичних та громадянських прав людини, розвитком політичних систем, поширенням демократії у світі. Її вивчали багато відомих політологів. Так, С. Верба та Н. Най запропонували класичне визначення політичної участі як прямий або опосередкований вплив громадян на формування влади та її рішення. Серед форм політичної участі вони виділяли: голосування, спілкування з обраними представниками влади, участь у передвиборчих кампаніях (включаючи членство в партіях чи організаціях, пожертви їм), спільна або громадська діяльність [2].

Протягом наступних десятиліть XX ст. – початку XXI ст. спостерігається зміна трактування політичної участі від сприйняття її як інструменту громадської активності (М. Кааза та А. Марш) або сукупності дій громадян, спрямованих на вплив на прийняття політичних рішень в рамках формальних та неформальних інституцій: участь у партіях, громадських об'єднаннях, мітингах, протестах, громадських рухах, підписанні петицій тощо (Дж. Нагель) до розуміння її як широкого спектру практик, що еволюціонує під впливом соціокультурних та технологічних змін (П. Норріс) [13]. Останніх 15 років вчені сходяться на тому, що поняття політичної участі та її форм трансформується під впливом цифровізації та індивідуалізації громадянської активності. Деякі дослідники вважають, що дії громадян, спрямовані на політичні результати, є політичною участю незалежно від того, чи здійснюються вони через традиційні канали чи нові цифрові платформи [1].

У даному дослідженні під політичною участю пропонуємо розуміти дії громадян спрямовані на те, щоб вплинути на прийняття політичних рішень, та реалізуються у різних формах через політичні та неполітичні інституції та через традиційні і цифрові канали.

Політична участь набуває різних форм. Класично дослідники розрізняють конвенційні та неконвенційні форми політичної участі. Під конвенційними формами мають на увазі політичну поведінку, яка використовує інституційні канали і є прийнятною для домінуючої політичної системи. Під неконвенційними – ту, яка кидає виклик чинним інститутам і панівним нормам або ж відкидає їх [6; 14]. Розвиток цифрових технологій, цифровізація політичних інститутів, поширення е-демократії дає підстави додати до традиційних форм політичної участі цифрові (електронне голосування, електронні петиції тощо) [13].

Узагальнюючи напрацювання дослідників можна класифікувати форми політичної участі наступним чином.

1. Конвенційні форми: вибори та референдуми; звернення та петиції до державних органів влади; членство в політичних партіях та громадських організаціях; реалізація пасивного

виборчого права (балотування на виборні посади); громадські обговорення, мирні зібрання та мітинги (легітимні), громадські слухання.

2. Неконвенційні (протестні) форми: страйки, пікети, блокування комунікацій та установ (доріг, будинків державних органів та установ тощо), протести, демонстрації, громадянська непокоря; радикальні форми: силові зіткнення, насильницьке захоплення будівель, тероризм.

3. Цифрові форми: онлайн-голосування, підписання електронних петицій на офіційних сайтах державних органів влади, опитування та обговорення рішень через державні платформи чи застосунки.

В Україні політична участь громадян гарантується Конституцією України, зокрема у статті 38 йдеться про те, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [7]. Крім того статті 69 та 70 визначають засади народного волевиявлення та права голосу.

Від початку існування незалежної України українці в кризові моменти для держави надають перевагу протестним формам політичної участі, які змінювалися періодами зменшення протестного потенціалу. Громадяни України об'днуються навколо загроз та тригерів і готові до рішучих і протестних дій у періоди кризи та загострення внутрішньополітичної ситуації.

Так, у травні 2013 року до початку Революції Гідності, тільки 25.5% українців вважали, що найближчим часом у їхньому селі або місті можуть відбутися масові протестні виступи в разі погіршення життя або заради захисту своїх прав і свобод [11].

У подальшому можна спостерігати невелике зростання протестних настроїв в умовах кризової ситуації: у грудні 2013 р. за результатами національного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та соціологічною службою Центру Разумкова, 32% вважали ймовірним, що в їхніх містах та селах вибухнуть масові акції протесту, а 27% були готові особисто взяти участь у цих акціях; лише 2,5% населення взагалі не знали про Євромайдани [3]. Водночас серед безпосередніх учасників протестів на Майдані 2013 р. готовність до конкретних форм протесту була вкрай високою: 42,7% готові були брати участь у страйках, 35,4% – у пікетуванні держустанов і блокуванні їхньої роботи, 15% – у створенні незалежних збройних формувань [8].

Після піку політичної кризи 2013-2014 рр. та початку війни з Росією протестний потенціал населення почав зменшуватись. У 2018 р. переважна більшість опитаних у національному дослідженні (68%) не бачили перспектив масових виступів протесту у своєму населеному пункті або вважали такі виступи малоімовірними [10].

З початком повномасштабного вторгнення дані різних опитувань свідчили про нарощення потенціалу протестної політичної участі громадян України.

Тригерне для українського суспільства питання – територіальні поступки – підтверджувало мобілізацію українців і готовність до протесту. У грудні 2025 р. 51,4% українців заявили про намір брати участь у протестних акціях, якщо Україна під час переговорів піде на неприйнятні компроміси [9]. До того також спостерігався консенсус у настроях суспільства щодо територіальних поступок: протягом періоду з травня 2022 р. по травень 2023 р. абсолютна більшість респондентів (82-87%) висловлювалися проти таких поступок у переговорах про мир [4].

У травні 2022 р. 68% українців в опитуванні щодо критики влади заявили, що уникають будь-яких суперечок, а наполягали на допустимості критики лише 26%. Уже у жовтні 2023 р. ситуація змінилася. 70% українців вважали важливим критикувати можливі хибні рішення влади, тоді як за уникнення суперечок наполягали лише 25% [5]. Дослідники пояснювали таку різку зміну у ставленні до критики влади небажанням українців замовчувати питання корупції. Таке зростання готовності до критики влади у подальшому виявилось не просто декларативним показником суспільних настроїв, а свідчило про готовність до реальної протестної мобілізації.

Влітку 2025 р. це вилилося у першу з часу повномасштабного вторгнення масову вуличну акцію, спрямовану безпосередньо проти рішень державної влади. Протести були обумовлені прийняттям закону №12414, який обмежував незалежність антикорупційних органів влади – НАБУ та САП. За даними опитування Gradus Research, понад половина українців повністю або частково схвалювали ці протести, а кожен другий заявив про готовність особисто взяти участь в акціях [12]. Показово, що приводом для політичного протесту стало не питання війни чи територіальних поступок (за яким, як зазначалося вище, зберігався стійкий суспільний консенсус), а питання антикорупційних органів та прозорості прийняття політичних рішень владою. Саме ті питання до влади, які

респонденти виокремлювали як головну причину зростання готовності до критики ще в опитуванні 2023 р.

Наступним показовим проявом протестної політичної участі українців під час війни стали мирні акції на підтримку колишнього міністра оборони Михайла Федорова влітку 2026 р. Не дивлячись на те, що привід протесту – кадрове рішення – був інший, а ніж влітку 2025 р., тригером знову стало не питання капітуляції чи територіальних поступок, а сприйняття несправедливості чи непрозорості у прийнятті владних рішень. Це продовження тенденції зростання критичного ставлення до влади.

Крім того ці два вияви політичної участі під час війни у формі протестів мають ще кілька особливостей: мобілізація громадян відбувалась через соцмережі (Threads, Instagram, TikTok, Telegram, Facebook); використання картонок для висловлення своїх позицій в оригінальний спосіб (цитати мемів, нецензурна лексика тощо) стали новим способом візуалізувати та вербалізувати вимоги протестувальників; рушійною силою протестів стали молодь та ветерани – перші, практично не маючи досвіду конвенційної політичної участі, другі – маючи високий рівень мобілізаційного потенціалу спільноти та високий рівень довіри серед населення, були об'єднані однією метою – вплинути на прийняття політичних рішень.

Варто також звернути увагу на те, що обидва протести були спровоковані непрозорістю і практичною відсутністю будь-якої комунікації влади щодо прийнятих рішень. Комунікація з громадянами відбувалась уже після акцій протесту.

Ці два кейси політичної участі в умовах війни та невизначеності в Україні демонструють, що за умов обмеження можливості реалізації конвенційних форм політичної участі в умовах воєнного стану (вибори) призводить до того, що громадяни вдаються до неконвенційних форм (протести, мітинги тощо). Позбавлені звичного інструменту періодичної підзвітності влади та її змінності через вибори, громадяни вдаються до протесту як до способу нагадати владі про принципи змінюваності, відповідальності та підзвітності навіть за умов призупинення виборчого циклу. Це відбувається у поєднанні з цифровими формами мобілізації (соціальні мережі) та традиційними візуальними практиками протестів. Тобто у умовах невизначеності відбувається поєднання традиційних неконвенційних форм політичного протесту з цифровими каналами взаємодії та символічною комунікацією.

Висновки. Специфіка політичної участі українців в умовах невизначеності полягає в переорієнтації форм впливу на прийняття політичних рішень з традиційних на альтернативні. Схильність українців до політичної мобілізації та протестів у кризові періоди відтворюється і за умов невизначеності та повномасштабної війни, набуваючи інших форм.

Динаміка протестного потенціалу свідчить про його нелінійний характер: період 2022 – 2023 рр. можна кваліфікувати як фазу латентного накопичення критичного потенціалу, тоді як 2025 – 2026 рр. – фазу його реалізації в конкретних акціях політичної участі (протести з картонками). Це є спростуванням загального і спрощеного уявлення про припинення політичної участі в умовах воєнного стану. Обмеження можливості реалізації конвенційних форм політичної участі (передусім виборів) призводить до зростання ролі неконвенційних форм, інтегрованих із цифровими каналами мобілізації та символічної комунікації. Протест у цих умовах починає виконувати функцію механізму контролю за владою. Спільним приводом до обох протестів 2025 – 2026 рр. стала не загроза війни як така, а несприйняття непрозорості політичних рішень, недостатньої комунікації з боку влади, порушення принципів підзвітності влади.

В контексті результатів дослідження можна виокремити кілька потенційних напрямів, які потребують подальшого вивчення. Виявлені тенденції окреслюють кілька перспективних напрямів для подальшого вивчення. Варто дослідити роль громадянської освіти у формуванні здатності громадян до політичної участі, зокрема молоді. Адже не маючи досвіду конвенційної участі, молодь є однією з рушійних сил протестів. Виникає питання, що на що впливає: чи є активна участь молоді в протестах результатом відсутності знань про конвенційні форми політичної участі (петиції, громадські слухання тощо), чи, навпаки, є підтвердженням сформованої громадянської компетентності і обрання неконвенційних форм участі є свідомим вибором найефективнішого способу впливу на владу в конкретній ситуації в умовах невизначеності. Потенційним напрямом подальшого дослідження також може бути вивчення моделей інституціоналізації комунікації влади з новими акторами, зокрема ветеранською спільнотою.

Бібліографічний список:

1. Theocharis Y., Van Deth J. W. The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European*

Political Science Review. 2018. Vol. 10, No. 1. P. 139–163.

2. Verba S., Nie N. H. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper and Row, 1972. 428 p.

3. 2013-й: політичні підсумки і прогнози (загальнонаціональне й експертне опитування). Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/2013-y-politichni-pidsumki-i-prognozi-zagalnonatsionalne-y-ekspertne-opituvannya>.

4. Динаміка готовності до територіальних поступок для якнайшвидшого завершення війни: результати телефонного опитування, проведеного 26 травня – 5 червня 2023 року. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1242&page=3>.

5. Динаміка між травнем 2022 року та жовтнем 2023 року сприйняття доцільності критики можливих помилкових та неправильних дій влади. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://kiis.com.ua/?cat=reports&id=1323&lang=ukr&page=1>.

6. Климончук В. Політична участь громадян України як вияв антропологічного виміру свободи. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4-5. С. 72–80. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/klymonchuk_politychna.pdf.

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

8. Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що? Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=216>.

9. Панченко Ю. Половина українців готові до протесту в разі неприйнятних поступок перед РФ. Українська правда. 2025. 3 грудня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/12/3/7226230/>.

10. Протестний потенціал українського суспільства. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/protestniy-potentsial-ukrainskogo-suspilstva>.

11. Протестні настрої населення: останні тенденції, 13 червня 2013 року. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL:..

12. Скільки українців підтримують протести проти законопроекту №12414, – опитування. Texty.org.ua. URL: <https://texty.org.ua/fragments/115583/skilky-ukrayinciv-pidtrymuyut-protesty-proti-zakonoprojektu-12414-opytuvannya/>.

13. Скороход О. П. Еволюція моделей політичної участі: від класичних концепцій до цифрової епохи е-демократії. *Політичне життя*. 2025. Вип. 2. С. 33-41. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.4>

14. Слюсаревський М. Політична участь як особливий «зріз» політичної поведінки. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 8-18. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/sliusarevskiy_politychna.pdf.

References:

1. Theocharis, Y. and Van Deth, J.W. (2018) The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European Political Science Review*, 10(1), pp. 139–163.

2. Verba, S. and Nie, N.H. (1972) *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper and Row. 428 p.

3. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (2013) *2013-i: politychni pidsumky i prohnozy (zahalnonatsionalne y ekspertne opytuvannya) [2013: Political results and forecasts (nationwide and expert survey)]*. Available at: Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation

4. Kyiv International Institute of Sociology (2023) *Dynamika hotovnosti do terytorialnykh postupok dlia yaknaishvydshoho zavershennia viiny: rezultaty telefonnoho opytuvannya, provedenoho 26 travnia – 5 chervnia 2023 roku [Dynamics of readiness for territorial concessions for the earliest possible end to the war: Results of a telephone survey conducted on 26 May – 5 June 2023]*. Available at: Kyiv International Institute of Sociology

5. Kyiv International Institute of Sociology (2023) *Dynamika mizh travnem 2022 roku ta zhovtnem 2023 roku spryiniattia dotsilnosti krytyky mozhlyvykh pomylkovykh ta nepravlynykh dii vlady [Dynamics between May 2022 and October 2023 in perceptions of the appropriateness of criticizing possible erroneous and improper actions of the authorities]*. Available at: Kyiv International Institute of Sociology

6. Klymonchuk, V. (2012) *Politychna uchast hromadian Ukrainy yak vyiv antropologichnoho vymiru svobody [Political participation of Ukrainian citizens as a manifestation of the anthropological dimension of freedom]*. *Politychnyi menedzhment*, 4–5, pp. 72–80. Available at: article PDF

7. Verkhovna Rada of Ukraine (1996) *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of 28 June 1996 No. 254k/96-VR]*. Available at: Verkhovna Rada of Ukraine

8. Kyiv International Institute of Sociology (2013) *Maidan-2013: khto stoit, chomu i za shcho? [Maidan 2013: Who is standing there, why and for what?]*. Available at: Kyiv International Institute of Sociology

9. Panchenko, Yu. (2025) *Polovyna ukrainsiv hotovi do protestu v razi nepryiniatnykh postupok pered RF [Half of Ukrainians are ready to protest in the event of unacceptable concessions to Russia]*. *Ukrainska pravda*, 3 December. Available at: European Pravda

10. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (n.d.) *Protestnyi potentsial ukrainskoho suspilstva [Protest potential of Ukrainian society]*. Available at: Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation
11. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (2013) *Protestni nastroi naseleennia: ostanni tendentsii [Protest attitudes of the population: Recent trends]*. 13 June 2013.
12. Texty.org.ua (n.d.) *Skilky ukrainsiv pidtrymuiut protesty proty zakonoproiektu No. 12414 – opytuvannia [How many Ukrainians support protests against Draft Law No. 12414: Survey]*. Available at: Texty.org.ua
13. Skorokhod, O.P. (2025) *Evoliutsiia modelei politychnoi uchasti: vid klasychnykh kontseptsii do tsyfrovoi epokhy e-demokratii [Evolution of models of political participation: From classical concepts to the digital era of e-democracy]*. *Politychne zhyttia*, 2, pp. 33–41. DOI
14. Sliusarevskyi, M. (2009) *Politychna uchast yak osoblyvyi «zriz» politychnoi povedinky [Political participation as a specific “dimension” of political behaviour]*. *Politychnyi menedzhment*, 5, pp. 8–18. Available at: article PDF